



Els moriscs valencians del segle XVI no van perdre la seua cultura àrab

Autor: Carmen Barceló i Ana Labarta

Data de publicació: 25-05-2017

Carmen Barceló i Ana Labarta, catedràtiques de l'àrea d'Estudis Àrabs i Islàmics de la Universitat de València, han descobert, traduït i editat 168 poemes en àrab dialectal compostos per moriscs valencians durant el segle XVI.

La troballa, formada per composicions que va requisar la Inquisició, confirma que aquesta minoria creava, versificava i componia en la seua llengua sobre llegendes, amor, religió i fets contemporanis, i que l'àrab era una llengua de cultura en aquell moment. La transcendència del treball de les dues investigadores de la Universitat, que porten més de 40 anys estudiant la llengua i cultura morisques, rau en el fet que finalment es reconeix la vitalitat de la literatura en àrab dialectal a la península Ibèrica fins a principis del segle XVII, amb la pervivència de poemes antics i l'elaboració d'altres nous. "A pesar que sabíem que la comunitat morisca valenciana usava diàriament la llengua àrab parlada, aquests poemes desmenteixen la idea que la minoria sotmesa estava degradada, portava una vida embrutida i havia perdut la seua cultura", apunta Ana Labarta.

Els moriscs eren els musulmans que el 1520 van ser obligats a convertir-se al cristianisme i a batejar-se, sota amenaça d'expulsió. En alguns casos van acabar assimilant-se a la cultura dels vencedors, però la majoria no, i van ser expulsats a principis del segle XVII dels regnes de la península per decret del rei Felip III l'any 1609.

El cos principal de la recerca d'Ana Labarta i Carmen Barceló el constitueixen 56 poemes, copiats en un únic còdex o registre de 180 folis que es conserva a la Biblioteca Històrica de la Universitat de València. A part, les dues investigadores han rastrejat la documentació conservada a l'Arxiu Històric Nacional de Madrid, on hi ha materials en el seu moment requisats per la Inquisició a moriscs valencians, així com l'Arxiu General de la Universitat de Pamplona i l'Arxiu Històric Provincial de Màlaga.

“Amb l'expulsió es va perdre el dialecte àrab que els moriscs valencians parlaven, la qual cosa ens ha obligat a deduir, a partir dels documents, el sentit i l'estructura dels poemes”, explica Ana Labarta. Fins ara, els escrits coneguts dels moriscs valencians eren cartes, anotacions comercials i de comptabilitat o receptes mèdiques, entre d'altres. Amb el nou treball, es pretén reivindicar el llegat cultural compost pels moriscs valencians del segle XVI.

Poema 105 del Cançoner Morisc

La recerca de les dues professores de la Universitat és especialment transcendent en el cas valencià, perquè de tots els territoris de la península, el major percentatge de població morisca es concentrava al Regne de València. Amb l'expulsió, van ser embarcades al nord d'Àfrica entre 120.000 i 130.000 persones sobre una població de vora 400.000. A més, milers de moriscs van morir en els enfrontaments que van precedir l'expulsió (batalles d'Espadà, el Cavall Verd i Mola de Cortes, entre d'altres), en les llargues caravanes cap als ports d'embarcament. Molts van ser assassinats. O els seus fills (morisquets, en valencià) segrestats, mentre el pare i la mare marxaven a l'èxode.

Amb el descobriment dels textos, les dues investigadores es van trobar amb la dificultat de transcriure'ls. En molts casos són poemes escrits al dictat, amb paraules unides entre si. Ana Labarta i Carmen Barceló sostenen la tesi que es tracta de composicions per a ser cantades en públic. Els poemes s'han anat localitzant al llarg d'anys en manuscrits àrabs de temàtica poètica, o corresponen a textos que es van escriure en àrab sobre fulls solts de paper conservats de manera fortuïta entre altres documents. Es tracta d'unes composicions tardanes que, en la major part, no havien estat mai editades.

Fugida de Callosa d'en Sarrià i llibre

La recerca desenvolupada per les dues catedràtiques de la Universitat de València ha estat publicada en el llibre *Cancionero Morisco*, editat el 2016. Es tracta d'un conjunt que forma un corpus poètic únic en el seu gènere dins de la literatura àrab de caràcter popular, i del qual no existeixen exemples similars en cap altre lloc.

Moltes de les poesies són de tema religiós, unes altres són d'amor, n'hi ha diverses sobre llegendes i aventures de personatges dels primers temps de l'Islam i també de profetes de l'Antic i del Nou Testament, incloent la llegenda de la trobada de Jesús amb una calavera que li parla. També existeixen poemes de gran extensió que narren en vers fets contemporanis, com la presa de Rodes pels turcs (1522), o el setge d'Alger per Carles V (1541). En uns altres, es critica el comportament de les autoritats cristianes, de l'església i de la Inquisició.

La fugida de la població morisca del senyoriu de Callosa, esdevinguda el 1580, és un fet narrat i cantat pels moriscs valencians. Es tracta d'una fugida protagonitzada pels habitants de Callosa, Bolulla i Algar, que van marxar en bloc ajudats pel governador d'Alger. Aquest va desembarcar amb 23 navilis a les penyes de l'Albir (avui la serra Gelada), va marxar amb 1.800 homes a Callosa i es va emportar tots els moriscs, mentre els cristians vells es defensaven al castell.

Penyes d'Albir, vista des de la serra Gelada, on els moriscs de Callosa, Bolulla i Algar van embarcar rumb a l'Alger l'any 1580.

El poema trobat, el número 13 del llibre *Cançoner morisc*, recorda aquest fet al llarg de més de 150 versos:

Después de esto ¡Asistentes! Escuchad
una linda composición
que desde ahora se recordará:
La historia de Callosa, Bolulla y Algar
Venid a escuchar ¡oh presentes!
¡Oh asistentes! era martes ese día,
dos horas antes del mediodía.
Salieron los musulmanes del mar.
A Callosa se dirigían ...
Se levantó el arráez y habló.
Les dijo: “Gentes nobles!
He venido a vosotros hoy

para llevaros a tierra de musulmanes.
He venido a vosotros con toda la flota
a sacaros de la tierra de cristianos,
sin exceptuar hombre ni mujer.
Por igual os llevo a todos.”

Es tracta, recorden Ana Labarta i Carmen Barceló, “d'un fet que va haver de gaudir del favor d'un públic que se sentia atabalat per les impertinències i imposicions de l'autoritat cristiana, els clergues i els veïns”. Aquesta fugida va estar precedida d'altres intents. Com totes dues investigadores recorden: “entre les fugides de població morisca, cal citar un primer intent, l'any 1579, en el qual se'n van anar al nord d'Àfrica més de 40 persones de Callosa i Polop”.

Investigadores

Carmen Barceló i Ana Labarta són catedràtiques de Llengua Àrab de la Facultat de Filologia, Traducció i Comunicació de la Universitat de València. Ana Labarta ha estat professora a les universitats de Barcelona, Saragossa, Còrdova i es va incorporar a la de València l'any 1995. Carmen Barceló ha desenvolupat quasi tota la seua activitat acadèmica a la Universitat de València, on va ser elegida primera degana de la seua facultat.

Carmen Barceló i Ana Labarta

Són especialistes en el dialecte àrab d'al-Àndalus i es dediquen, des de fa més de 40 anys, a l'estudi de la llengua, cultura, onomàstica, història i producció escrita i literària dels musulmans valencians, des dels inicis del segle VIII fins a la seua expulsió el 1609, especialment dels segles XV i XVI.

Han publicat diversos llibres i centenars d'articles, de forma individual o en col·laboració. Dels seus estudis basats en documentació àrab d'arxiu cal citar *Minorías Islámicas en el País Valenciano* (1984) de Carmen Barceló, *La onomástica de los moriscos valencianos* (1987) d'Ana Labarta; *Archivos moriscos* (2009), publicat per ambdues, i *València àrab en prosa i vers* (2011).

Morisks valencians

En el cas valencià, durant el segle XVI, la majoria morisca vivia en les zones muntanyenques, lluny dels principals centres de poder. En les ciutats més significatives també estaven apartats en ravals, com en el cas de Xàtiva, València, Gandia, Dénia i Oriola. Quan es va produir l'expulsió, la majoria morisca es concentrava en l'eix del que avui serien les comarques entre la Ribera Alta pel nord i la Marina Baixa pel sud, territoris que pràcticament van quedar buits. Un altre nucli significatiu de moriscos era l'entorn de la serra d'Espadà.

Peu de fotografia de portada: Moriscos valencians, representats en un detall del quadre de Vicent Mestre que mostra l'embarcament dels moriscos al port de Dénia (col·lecció Bancaixa).

Data d'actualització: 1 de febrer de 2017 12:24.

enllaç: <http://ir.uv.es/L2gRGoM>